

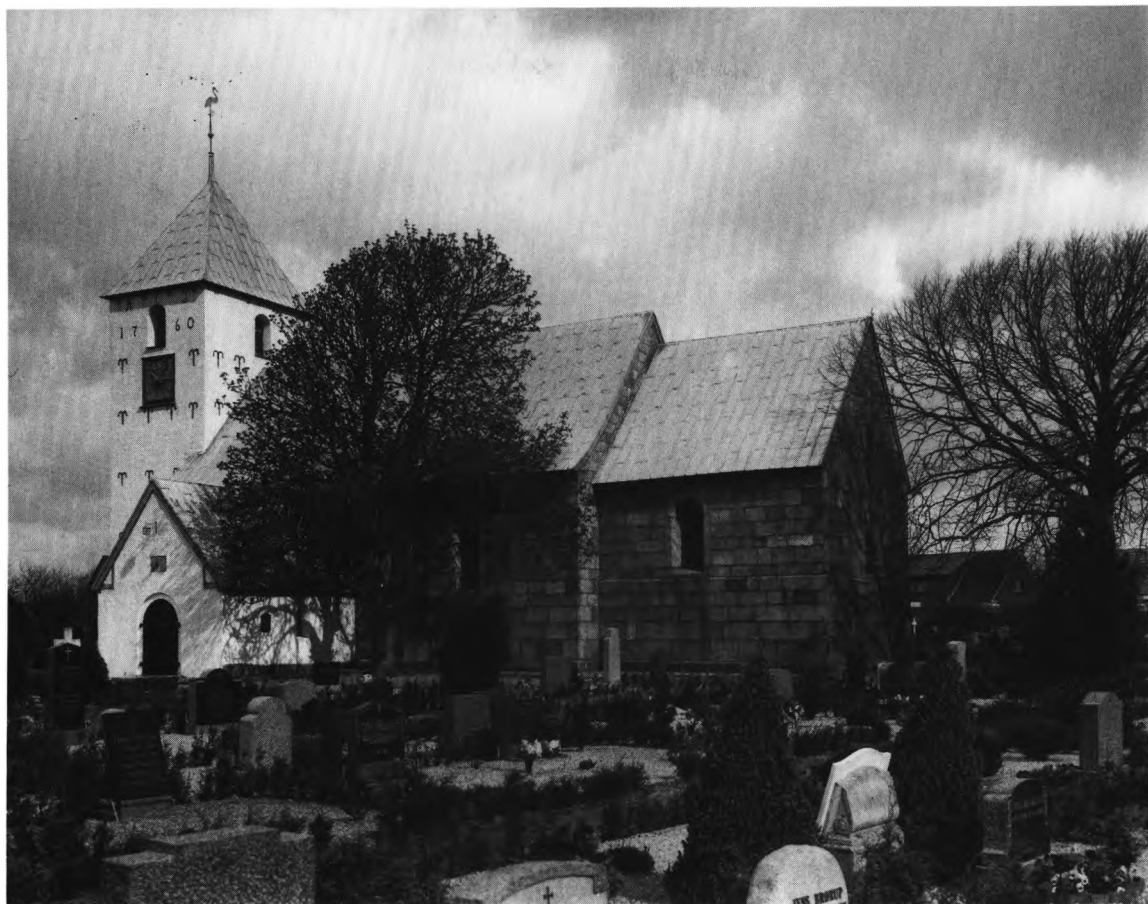

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1982. — *Südostansicht der Kirche.*

HORNE KIRKE

ØSTER HORNE HERRED

Kirken, der ifølge et brev 1405' var viet *S. Laurentius*, er i kirkelisten i Ribe Oldemoder (ved midten af 1300'rne) sat til en afgift på 6 skilling sølv (jfr. s. 1020f.). En sognepræst i Horne nævnes 1342² og 1405,¹ men senest 1532 var sognet *anneks* til det noget mindre Torstrup sogn.³

Kronen afhændede 1690 kirken til major Frantz Hieronimus von Bühren,⁴ som 1696 videresolgte den til amts- og proviantforvalter Poul Zachariassen Grønewald til Hesselagergård.⁵ 1701 købtes kirken og nabokirkerne i Torstrup, Hodde, Tistrup og Ansager af landsdommer Jens Lassen til Nørholm,⁶ hvis arvinger ved en landemodedom 16.juni 1717⁷ (be-

kræftet af Højesteret 17. maj 1719)⁸ på grund af kirker- nes vanrøgt blev fradømt patronatsretten, der for en tid vendte tilbage til kronen. Kaptajn Frederik Lassen til Nørholm købte atter kirkerne 1726,⁹ hvorefter de fulgte Nørholm gods (fra 1742 slægten Teilmann), indtil de overgik til selveje, Horne kirke 1917.¹⁰ – Ved klokkeskatten 1528¹¹ måtte kirken afgive en klokke (se ↑klokke). Skibets hvælv, indbygget 1517, skal være bekostet af en bonde (se hvælv og ↑kalkmalerier). En stiftelse til et Vor Frue lys er omtalt o. 1600.¹²

Sagn. Kirken skal oprindeligt have været den vestligste mod havet og have navn efter Horns rev.¹³ Engang skal Horne kirke blive Vesterhavets strand-

Fig. 2. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1982. — *Nordostansicht der Kirche.*

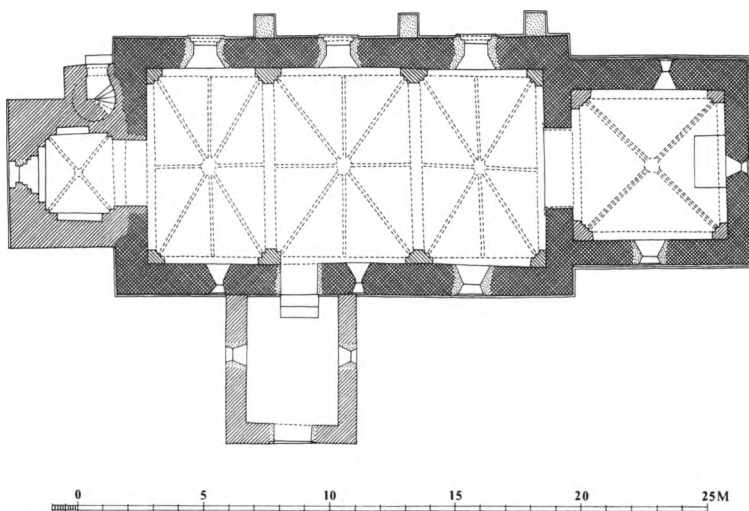
kirke.¹⁴ Ved kirkens opførelse var der strid mellem Stavskær bonde og Kremmel-i-horn bonde om dens placering. De spændte da to stude sammen og slog dem løs om natten. Hvor de standsede skulle kirken ligge. Studene standsede imidlertid i et morads, Klokkedynd, og kirken blev derfor lagt ovenfor.¹³

Navnet Horne gjaldt tidligere kun kirken og en ubetydelig bebyggelse omkring denne (jfr. matrikelkortet 1819, fig. 32). I dag er kirken omgivet af den voksende landsby til alle sider. *Kirkegården*, der er betydeligt udvidet mod syd og vest, hegnes af mindre træer, plantet på et jorddige, som udvendig er klædt med kampesten. Yngst er udvidelsen mod syd, hvor området endnu ligger hen i græs.

Indgangene udgøres af en køreport med låge i nord, en låge i øst og en udflyttet låge i syd, alle med store, hvidtede murpiller (»stetter«) med

aftrappet granitafdækning, kronet af granitkugle. Fløjene er af smedjern fra 1900'ernes begyndelse. Indganges placering var den samme 1721,¹⁶ da pillerne blev repareret med »klinker« (mursten) og tagsten. Den egnstypiske granitafdækning er sandsynligvis kommet til i sidste halvdel af 1700'erne (jfr. bl.a. Torstrup, s. 1418), senest da pillerne blev »nyopmurede« 1810.¹⁷ – Porten mod den søndre låge. Provsten beklagede 1713 stetternes brøstfældighed og fandt 1718, at kirkegården snart ville ligge under »fæfod«. 1732 var der stadig ingen »kirkeport, låge eller nogen slags lukkelse for stetterne« – »kirkegården og gravene har ingen fred«. 1809 var lågerne lukket af drejelige tårkorstræer.¹⁷ – Gangene over den græsklædte gravplads var 1864 endnu kun »gangstier«, der burde udvides og bringes i orden.

Fig. 3. Grundplan 1:300. Målt af Henrik Gram og Søren Gottfred Petersen 1979. Tegnet af MN 1987. — *Grundriss*.

1881 ønskede beboerne en frivillig regulering (»planering«) og beplantning af kirkegården.²⁰

I kirkegårdens nordre skel, mellem porten og det nordøstre hjørne, ligger Horne gamle *skole*, et langt, smukt, grundmuret hus i sydvestjysk byggeskik, opført i tiden efter 1819.²¹ I nordvestre hjørne er o. 1900 rejst et *ligkapel* i gotiserende former med kamtakkeblændingsgavle. I det sydvestre hjørne er et nyere *redskabshus*.

En *runesten*, fra 900'rne(?), opstillet uden for det søndre dige, bærer indskriften: »Tue, (Ravns) ætling, gjorde denne høj ...«. Stenen, der ifølge præsteindberetningen 1687²³ sad i det søndre dige nær den østre stette, blev 1872 flyttet til Nørholm park, hvorfra den 1953 kom tilbage til kirken.

BYGNING

Kirken, hvis tranesmykkede pyramidespir minder om tilhørsforholdet til Nørholm, består af romansk kor og skib samt et senmiddelalderligt vesttårn og et våbenhus formentlig fra reformationstiden. Orienteringen har nogen afvigelse til syd.

Materialer og teknik. Den romanske kvaderstenskirke er fuldt bevaret, men ret hårdt restaureret. Skibets nordside blev ommuret 1790 og forsynet med støttestæder, og ved en hovedistandsættelse 1888 blev korgavlen ommuret, og kirkens sydfacade omsat.²⁴ De veltilhuggede

kvadre, 12 skifter i koret og 14 i skibet, hviler på en regelmæssig, skråkantet sokkel. Herover har koret ved oversiden af 5. skifte (235 cm over soklen) en skråkant, der formidler en lille *tilbage*træden af facaderne, et usædvanligt træk, som genfindes i Ølgod kirke, hvor tilbagespringet sidder over vinduerne og omfatter både apsis, kor og skib. Også indervæggene er sat af granitkvadre, hvis karakter ses i den afrensede triumfvæg (fig. 15).

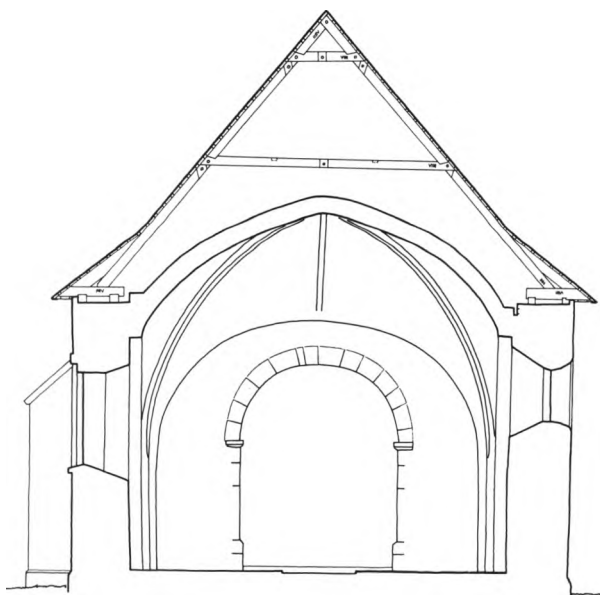

Fig. 4. Tværnsnit 1:150 gennem skib, set mod øst. Målt af Henrik Gram og Søren Gottfred Petersen 1979. Tegnet af MN 1987. — *Querschnitt durch das Schiff nach Osten*.

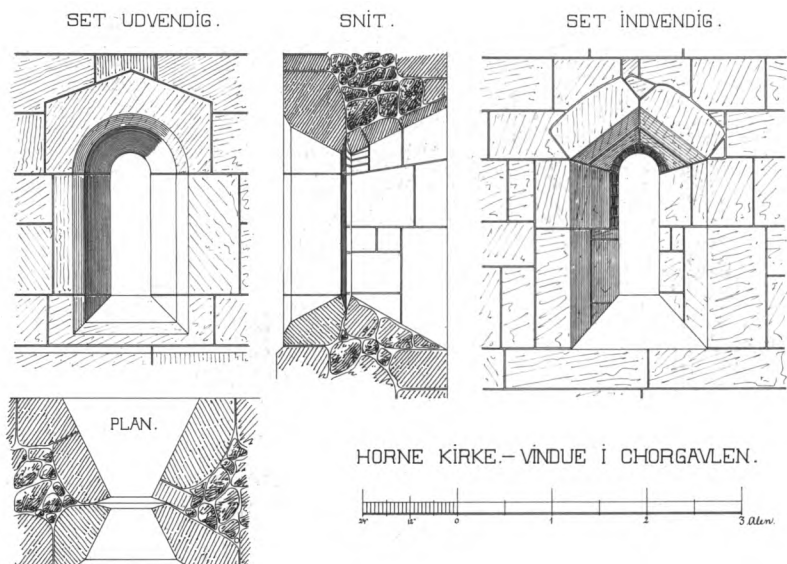

Fig. 5. Plan, snit og opstalter 1:50 af romansk vindue i korets østgavl (s. 1446). Målt og tegnet af Hector Estrup 1887.

— *Romanisches Fenster in östlicher Chorwand. Grundriss, Schnitt und Aufrisse.*

Døre og vinduer. Sporene af norddøren er udslettet senest i forbindelse med ommuringen 1790. Syddøren blev udvidet 1925 og har lige gennemløbende karme, men allerede ved Uldalls besøg 1886 havde den tabt sin oprindelige form.

Koret har oprindeligt haft et vindue i hver side, og skibet tre vinduer i hver langmur, hvoraf de vestligste er anbragt vest for dørstenerne. Af disse i alt ni vinduer er der bevaret to i koret (genåbnet 1888) og to vestligst i skibets sydside; de øvrige er udvidede eller ødelagt. De fire bevarede vinduer har udvendig monolite overliggere²⁵ og sålbænke og karme af lodret-stillede kvadre (fig. 5 og 6). Smigene står med omløbende skråfas svarende til flere af egnens kirker, bl.a. Ovtrup og Torstrup. De to korvinduers afdækning indvendig er usædvanlig: i stedet for en rund bue afsluttes de med et *spærstik*,²⁶ dannet af to kvadre (fig. 5 og 7). Vinduerne i skibets sydside afsluttes som normalt hver med en rundbue.

Indre. Triumfmuren, der siden 1880'erne står i blank mur, er sat af tildannede kvadre af varierende størrelse. Den runde korbue er af krumhugne kilesten, hvis ydre omkreds ikke er koncentrisk med den indre. I siderne indgår rejste kvadre, og vangerne har høj, profileret sokkel og profilerede *kragbånd* (jfr. s. 1416, fig. 8-9), der er ført om på vestsiden. – Rummet var oprinde-

ligt dækket af bjælkeloft, der mod middelalderens slutning afløstes af indbyggede hvælv.

Gavl/trekanten over triumfmuren består af store, kløvede marksten, og samme materiale er anvendt i skibets vestgavl, hvis øverste halvdel er skåret af forud for tårnets opførelse. Korgavlens spids er nymuret 1888.

Tagværker. Koret har bevaret dele af sit gamle tagværk. De otte spærfag, der hver har haft to sæt (krydsende?) stivere, er nummereret med streger fra vest mod øst. Med undtagelse af de to endebjælker er loftbjælkerne afhugget forud for hvælvs-lagningen. I skibets tagværk indgår ældre dele af eg. Ved restaureringen 1888 blev spærene vendt 180 grader, så gamle udskæringer ikke ses. Samtidig blev taget forsynet med en opskalk og trækband til sammenspænding.

Ændringer og tilføjelser. I senmiddelalderen indbyggedes hvælv, først i koret og senere, o. 1517, i skibet, og der rejstes et tårn ved skibets vestende og et våbenhus foran syddøren. Af disse arbejder er korhvælvet formodentlig det ældste og våbenhuset det yngste, men ellers kendes rækkefølgen ikke.

Korhvælvet er antagelig indføjet i 1400'rne, måske i århundredets første halvdel. Det bæres af falsede hjørnepiller, helstens skjoldbuer til de tre frie sider og en halvanden stens falset bue mod triumfmuren. De krydsende halvstensribber har trekløverprofil med plattery og rund

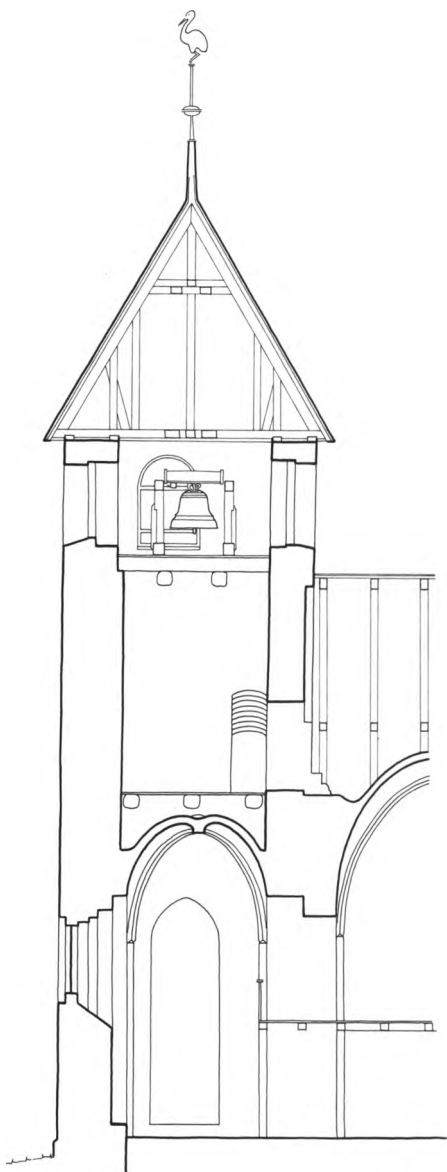

Fig. 8. Snit gennem tårn 1:150, set mod nord. Målt af Aage Bugge 1930. Tegnet af MN 1987. — *Querschnitt durch Turm nach Norden.*

som bærer urværket; i vest er et fladbuet vindue. Klokkestokværket, der må være helt ommuret 1760, har et rundbuet glamhul i hver side. Ved denne ombygning, foretaget af kirkeejeren Andreas Charles Teilmann (jernankre med »ACT« og »1760« øverst i sydmuren), fik tårnet sit fire-sidede pyramidetag, svarende til kirkerne i Torstrup, Tistrup og Ansager og som disse prydet med en Teilmannsk transe (se vindfløj). Tårnet beskrives 1775 som »fra grunden af nyopført«,²⁹

hvilket formodentlig sigter til en skalmuring af syd- og vestfacaderne. Af sognepræstens penne-skitse 1639³⁰ (fig. 12) fremgår det, at tårnet før ombygningen 1760 var dækket af et blytækt *†sadeltag* med gavle i øst og vest.

Våbenhuset foran syddøren er ikke medtaget på præstens i hast nedtegnede skitse 1639³⁰ (fig. 12), en forglemmelse, idet huset må være kommet til i senmiddelalderen eller på reformationstiden. Murene er af munkesten ude og inde, hvilende på et bindigt sokkelskifte af kvadre. I hver flankemur er i 1800'rne indsat rundbuede støbejernsvinduer. Døren midt i gavlen fik sin nuværende, rundbuede form i forbindelse med en udvidelse 1925. Ældre fotografier viser døren med fladbuet afslutning. Våbenhuset, der 1961 igen blev tækket med bly, efter at det længe havde stået med tegltag,³¹ mistede sit gamle tagbly o. 1700, da det blev nedtaget og brugt i andre af Nørholms kirker.²⁹

Vedligeholdelse og istandsættelser. Ved et syn i juni 1700 var »tårn og kirke blytækt og i god stand«. En blymester betalt 1689¹⁸ for 17 dages arbejde med at omlægge taget på skibets sydside. Våbenhusets blytag måtte, som nævnt, vige til fordel for tegl, men bortset fra tårntrappen, der også var dækket med tagsten, var kirkens tage i 16-1700'rne overalt tækket med bly; fundet af en *†blystøbergrube* (se ndf.) lader formode, at det samme har været tilfældet også i middelalderen.

En række synsforretninger 1713, 1716, 1718 og 1721¹⁹ er optaget i anledning af den *vanrøgt*, kirken i disse år var udsat for (jfr. historisk indledning). 17. oktober 1716 klagede en del af sognemændene over, at »kirkens brøst var utænkkelig stor inde og ude«; intet blev gjort fra patronens side, hvorfor man appellerede til øvrigheden. Kirkeejeren undskyldte sig med, at det »i disse krigstider« (store nordiske krig) var umuligt at skaffe materialer og arbejdskraft. Ifølge upartiske synsmænd skulle der i 1721 bruges bl.a. 1300 »gule hollandske klinker« og 60 tønder kalk til tårnets reparation. Hele kirken skulle udpækkes udvendig og kalkes indvendig, og gulvet udbedres med 150 gule klinker. 1732 var kirke og tårn forsvarligt repareret på

Fig. 9. Indre set mod vest. NE fot. 1982. —
Innenansicht nach Westen.

murværk og tag, men indvendig var vægge og hvælvinger flere steder ganske brøstfældige. Klokkestolen i tårnet var borte, og klokken fandtes stående i våbenhuset, der var uden dør; og som nævnt ovenfor var også kirkegårdens hegn og indgange stærkt forfaldne.¹⁹

Efter slægten Teilmanns overtagelse af kirken (1742) tegnes et anderledes positivt billede af bygningens tilstand. 1749 blev den forbedret på mur og tag, og fra 1750 holdtes den »i god stand« af *Andreas Charles Teilmann*.¹⁹ Denne bekostede 1760 den allerede omtalte ombygning af tårnet, anskaffede en ny klokke og lod stoleværket forny. I en indberetning til biskop Bloch

(1766-69) kunne sognepræst Ludvig Theosophus Pontoppidan meddele, at kirken var i meget god stand.³²

Ved en reparation af skibets (hældende?) nordside 1790 blev granitkvadrene sat om, og facaden forsynet med tre murede, blyafdækkede støttestøtter. Det er uklart, hvor dybt man ved denne lejlighed greb ind i selve murlivet, men alle spor af dør og oprindelige vinduer blev som nævnt udslettet. I muren indsattes tre rundbuede, udvendig falsede vinduer. Disse stod 1886²⁰ endnu i gule murstensindfatninger, som siden er overhvidtet.

Hovedstandsættelsen 1887-88 blev foretaget un-

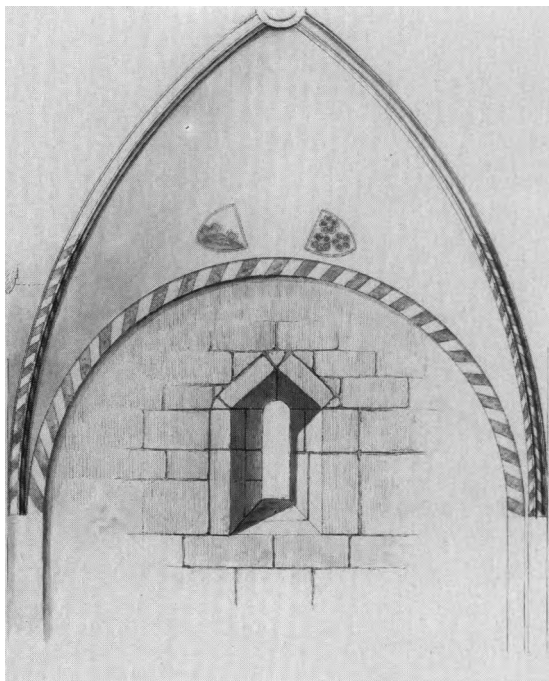

Fig. 10. †Kalkmalerier, o. 1500. Ribbedekoration og våbenskjolde i korets østre hvælvkappe (s. 1451). Tegning af J. Magnus-Petersen 1888. — †Gewölbemalereien, um 1500. Rippenornament und Wappenschilde in der östlichen Gewölbekappe des Chors. Zeichnung 1888.

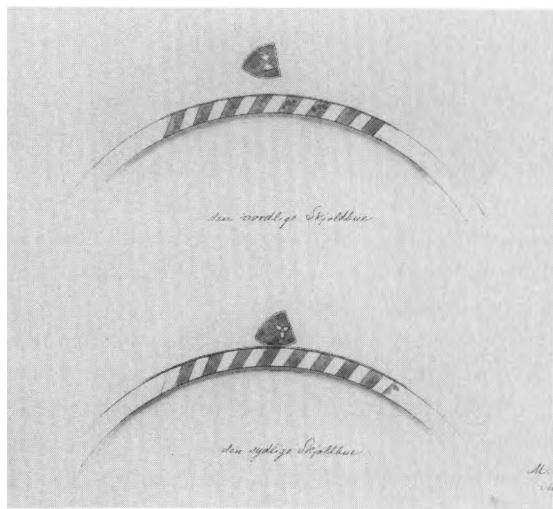

Fig. 11. †Kalkmalerier, o. 1500. Våbenskjolde med bomærker over korhvælvets nordre og søndre skjoldbue (s. 1451). Tegning af J. Magnus-Petersen 1888. — †Gewölbemalereien, um 1500. Wappenschilde mit Eigentumsmarken über dem nördlichen und südlichen Schildbogen im Chor. Zeichnung 1888.

der ledelse af arkitekt Hector Estrup (1854-1904), Horsens, der i de følgende år forestod ombygningen af Ansager kirke. Et forudgående syn afslørede forskydninger og revner i murværket som følge af trykket fra hvælvene. En sprække mellem korgavl og hvælv målt til 5 tommer (13 cm). Sydsidens granitkvadre havde løsnet sig, og hvælvbuerne var sprængt i toppen. Synet påbød, at hele korgavlen blev nedbrudt og genopmuret af sine gamle kvadre udvendig og indvendig, efter at fundamentet var forstærket. Kvaderstenene i korets og skibets sydside skulle omsættes, og hvælvbuer og -kapper ommures i fornødent omfang.²⁰ Den ret hårdhændede istandsættelse, der 1887 førte til fundet af kalkmalerier, omfattede tillige en reparation af skibets tagværk, der spændtes sammen med trækbånd, og en fornyelse af våbenhusets bjælkeloft. Blytagene over kor, skib og tårn blev omstøbt, og to rundbuede støbejernsvinduer i korets og skibets sydside fik indfatninger af granit. Korets to romanske vinduer blev genåbnet, mens skibets nordvinduer blev bibeholdt uændret, da de ligesom de »smagløse« stræbepiller ikke var brøstfældige.²⁰ Indvendig blev ikke blot korbue og triumfvæg afrenset for kalk, men også korets ommurede østgavl kom til at stå i blank kvaderstensmurværk, indtil den 1925 igen blev overhvidtet.

Med Estrups restaurering fik bygningen i det store hele den skikkelse, vi kender i dag, fastholdt ved sidste restaurering 1976 ved arkitekt S.A.Aakjær. Ved denne istandsættelse blev væggene rensed for løstsiddende puds og kalk; i gulvet lagdes gule teglsten på fladen og fyrretræsbrædder under stolestaderne.³⁴ Udvendig står kor og skib i blank mur; våbenhus og tårn er hvidtet og tagene overalt af bly.

I forbindelse med restaureringen 1976³⁵ fandtes i skibets gulv, 4-6 m øst for vestgavlen, rester af et formodentligt middelalderligt †teglstensgulv. Stenene, i munkestensformat, der var lagt på fladen i zigzag-mønster, dækkede både midtgangen og det parti af gulvet, som nu optages af nordre stolerække.³⁶ – Ud fra nordvæggen, vinkelret på syddøren, sås den rødbrændte kant af en †blystøbergrube (indvendig diameter 65

cm), her som i Nørre Nebel (s. 1189-90) placeret tæt ved kirkens indgange.

Varme. En kakkellovn opsattes 1885¹⁰ i skibets nordøstre hjørne. En kalorifer installeredes efter 1916³⁷ samme sted og afløstes 1949 af elvarme. 1976 fik kirken et elopvarmet varmtlufsanlæg med aggregater i den gamle kalorifergrav.³⁸

Vindfløjen over tårnet, en Teilmannsk trane, nævnes første gang 1862,¹⁰ men må være opsat i forbindelse med tårnets ombygning 1760 (sml. Torstrup og Tistrup).

Et *solur* i våbenhusgavlen, af kalksten og med jernviser, bærer årstallet »1786« og svarer til lignende solure i Torstrup, Hodde og Tistrup.

En *blyplade* i tårnets nordside bærer indskriften »ACT« (Andreas Charles Teilmann) og »1767«.

†KALKMALERIER

I forbindelse med kirkens restaurering 1888 af-dækkedes dele af to forskellige hvælvdekorationer i kor og skib, som efter en besigtigelse ved J. Magnus-Petersen atter blev overhvidtet.³⁹ Korrets udsmykning, der formodentlig er den ældste, var ledsaget af fire malede våbenskolde, mens dekorationerne i skibet var et typisk arbejde af den såkaldte Liljemester, formodentlig udført umiddelbart efter hvælvenes indmuring. Ifølge en indskrift, der stod fremme endnu i 1700'rne, var arbejdet i skibet afsluttet 1517.

1) *O.1500* (fig. 10 og 11). I korhvælvet var ribber og buer malet med røde og hvide sparer. I østre kappe sås over skjoldbuen to hinanden modstillede, tresidede *våbenskjolde* (fig. 10). Det nordre våben var ved en tindeskure skrædt i hvidt over rødt, et adelsmærke, der kan gælde for flere slægter; det søndre våben viste tre røde roser i hvidt for slægten Lange (Munk).⁴⁰ To våbenskjolde over henholdsvis nordre og søndre skjoldbue (fig. 11) indeholdt ifølge Magnus-Petersen hvide bomærker på rød baggrund.

2) *1517*. Skibets dekorationer, der fandtes på alle tre hvælvfag, svarede både i »størrelse, tegning og malemåde«⁴¹ til de dengang (1888) nyligt fremdragne malerier i Skast kirke, et arbejde

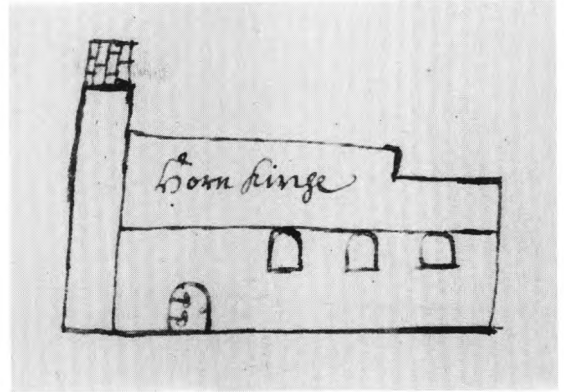

Fig. 12. Penneskitse af kirken 1639, tegnet af sognepræst Mads Hansen i indberetning til Ole Worm. RA fot. 1987. — Kirche, Federskizze, gemacht von dem Pfarrer Mads Hansen in einem Bericht an Ole Worm, 1639.

af Liljemesteren, hvis karakteristiske udsmykning kendes flere steder på egnen, bl.a. i Jerne (s. 980) og Janderup (s. 1040), i nabosognet Tistrup (s. 1501), samt i flere sønderjyske kirker, heriblandt Højst og Nørre Løgum, hvis udsmykning ved latinske indskrifter er dateret til henholdsvis 1501 og 1518.⁴² Horne kirke har i vestre hvælvs vestkappe haft en lignende latinsk *indskrift*, afskrevet flere gange i 16-1700'rne,⁴³ sidst af Søren Abildgaard 1772:⁴⁴ »Completa est fabrica ista / anno domini mdxvii die undecimo decemb(re)« (dette arbejde er afsluttet i det Herrens år 1517 den 11. december).⁴⁵ Udtrykket »fabrica ista« sigter formodentlig til både hvælvbyggeriet og den umiddelbart efterfølgende udsmykning. Ifølge præsteindberetningen 1687²³ var indskriften ledsaget af fire *bomærker* (fig. 13), der må opfattes som Liljemesterens (og hans svendes?) *signatur(er)*. Ifølge samme indbe-

Fig. 13. Fire kalkmalede bomærker, 1517, i vestre hvælvfags vestkappe, formodentlig Liljemesterens (og hans svendes?) signatur(er) (s. 1451). Gengivet i præsteindberetning til Resen 1687. Rentegnet af Jesper Sort Hansen 1987. — Vier †Eigentumsmarken, Gewölbmalerei in der Westkappe des uestlichen Langhausjochs, wohl Signatur des Lilienmeisters (und die seiner Gesellen?), 1517. Abgebildet in einem Bericht des Pfarrers an Resen 1687.

retning var hvælvingerne bekostet af en bonde i sognet, og til tegn herpå var der i midtfagets østre kappe afmalet en plo.

INVENTAR

Oversigt. Den romanske granitdøbefont og resterne af et muret alterbord er ene om at repræsentere middelalderen i kirkeindretningen, der overvejende præges af renæssancetiden. Fra slutningen af 1500'rne stammer såvel alterpanelet som kernen i altertavlen, en enkel tavle af katekismetype, der o. 1625 er blevet udbygget i højrenæssancestil af samme snedker som i Nørre Nebel. Prædikestolen er fra 1583 med himmel fra 1603 og svarer til Øse kirkes (Skast hrd.). Som denne var prædikestolen indtil midten af 1800'rne opsat som en lektorieprædikestol foran korbu.

Alterstagerne er anskaffet o. 1650, og 1700'rne er repræsenteret af altersølvet, udført af Hendrich Böttcher i Ribe (†1739), af klokken, der er støbt 1760 af Caspar König, og af altertavlens topmalerier fra 1747. Om kirkens tilknytning til Nørholm vidner yderligere oplysninger om et †alterklæde, skænket af Andreas Charles Teilmann (†1790), og en †messehagel med årstallet »1765« svarende til dem, der anskaffedes til godsets øvrige kirker.

Farvesætning og istandsættelser. Renæssanceinventarets brogede bemaling stammer fra en omfattende istandsættelse 1925. Farvesætningen søger at genskabe en staffing fra o. 1625, hvortil hører gode renæssancemalerier i altertavlens storfelt og på prædikestolen, der indtil da havde stået med en enkel snedkerstaffering.

Under Christian Teilmann gennemførtes 1747 en istandsættelse og nymaling, hvortil de nævnte top-

malerier på altertavlen hører. Renæssancemalerierne blev opmalet og suppleret med nye, og alt træværk blev nystaferet i barokkens modefarver – med marmorering og en cinnoberrød grundfarve. Ved en ny istandsættelse 1760 blev stoleværket fornyet, og 1846 blev alt inventar »opmalet og afpyntet, og samtlige stole malede med perlefarve til stor forskønnelse for kirken«. Ved samme lejlighed synes man at have nedtaget lektorieprædikestolen, der fik sin nuværende reducerede form og placering ved en ny restaurering 1874. Den omfattede i øvrigt opsætning af de eksisterende stolestader, indsættelse af zinkstøbte relieffer af Nicolai Outzen Schmidt i altertavlen samt en nymaling af inventaret i egetræsfarve. Denne lysbrune bemaling stod indtil 1925, da renæssanceinventarets staffing fra o. 1625 så vidt muligt genskabtes med de sammenhørende malerier, der rensedes for overmalinger.

Alterbord. Et muret alterbord, 152 cm langt, bredden 127 cm (i nord) og 113 cm, højden 87 cm, står helt op imod korets østvæg. Op til en højde af 65 cm er murværket øjensynligt middelalderligt, af kløvet kamp og tegl. Herover nyere påmuring af små mursten.⁴⁶ Bordet dækkes af et *alterpanel* (fig. 14) fra o. 1580-1600, 175 × 126 cm, 107 cm højt. Det har på forsiden fem, på kortsiderne tre profilfyldinger i to rækker, adskilt af en kraftig vandret profilliste. De nedre højfyldinger er glatte, ligeledes kortsidernes frisefyldinger, mens forsidens friseelter prydes af velskåret, symmetrisk arrangeret akantusløv i Ribestil. I et felt vokser det ud af en vase, i et andet ud af munden på et englehoved. Bemalingen er fra 1975, brun med lysegrå skæringer.

†Alterklæder. Inventariet 1688 nævner et alterklæde,¹⁸ måske det, der 1716 tillige med messeklæderne betegnes som forslidt, bekludet og forhullet.¹⁹ 1772 var alterklædet nyligt skænket til kirken af Andreas Charles Teilmann og svarede til Torstrup kirkes (jfr. s. 1426).⁴⁴ 1862 omtales et rødt alterklæde med guldkantning, der 1880 forsynedes med et kors af ægte guldbrokade. Det fjernedes 1899.¹⁰

Altertavle (fig. 17), o. 1580 og 1625, bestående af storstykket fra en enkel katekismetavle, udbygget o. 1625 i højrenæssancestil af samme snedker som i Nørre Nebel. Han har forsynet det gamle tredelte storstykke med frise og vin-

Fig. 14. Alterpanel, o. 1580-1600 (s. 1452). NE fot. 1982. — *Altarpaneel, um 1580-1600.*

Fig. 15. Indre set mod øst. NE fot. 1982. — *Innenansicht nach Osten.*

ger samt nyt postament og et todelt topstykke med gavl.

Det genanvendte storstykke består af et næsten kvadratisk, profilindrammet hovedfelt og to smallere, tilsvarende sidefelter, der flankeres af fire slanke, kannelerede halvsøjler med korintiske kapitæler og akantusprydbælter af udpræget ungrenæssancekarakter. Under de inderste har postamentet fyldingsfremspring med diamantbosse, under de yderste hænger englehoveder fra den afrundede postamentgesims. Postamentvingerne er udformet som rulleværkskar-toucher, ligesom også de øvrige vinger og topgavlen, der alle bærer spir, som er nyskårne (efter Nørre Nebel-tavlen) ved en omfattende istandsættelse 1925. Storfrisen har englehovedfremspring og fornyet tandsnitsfrise under krongesimsen, der stammer fra en istandsættelse

1747. Herpå står yderst store spir, flankerende topstykket, der næsten helt svarer til Nørre Nebel-tavlens. Dets to profilindrammede retkantfelter flankeres af tre hermepilastre (fig. 16), den midterste en kvinde med langt bølget hår, de to andre skæggede mænd. De griber om pilasterskiftet, som smykkes af frugtklase og festons og fornedet hviler på en plint med rudebosse. Topstykkets frise svarer til storstykkets, men har rudebosser på frempringene, og topvingerne løber foroven ud i ørnehoveder. Gavlen har cirkelmedaljon og kronen nu af et beskedent kuglespir; måske har der oprindeligt øverst – som i Nørre Nebel – stået en lille basunengel.

Altartavlens bemaling er fra 1925, da man af-dækkede storfeltets Nadvermaleri, som er sammenhørende med tavleudbygningen o. 1625. På træværk og skæringer har man søgt at genskabe

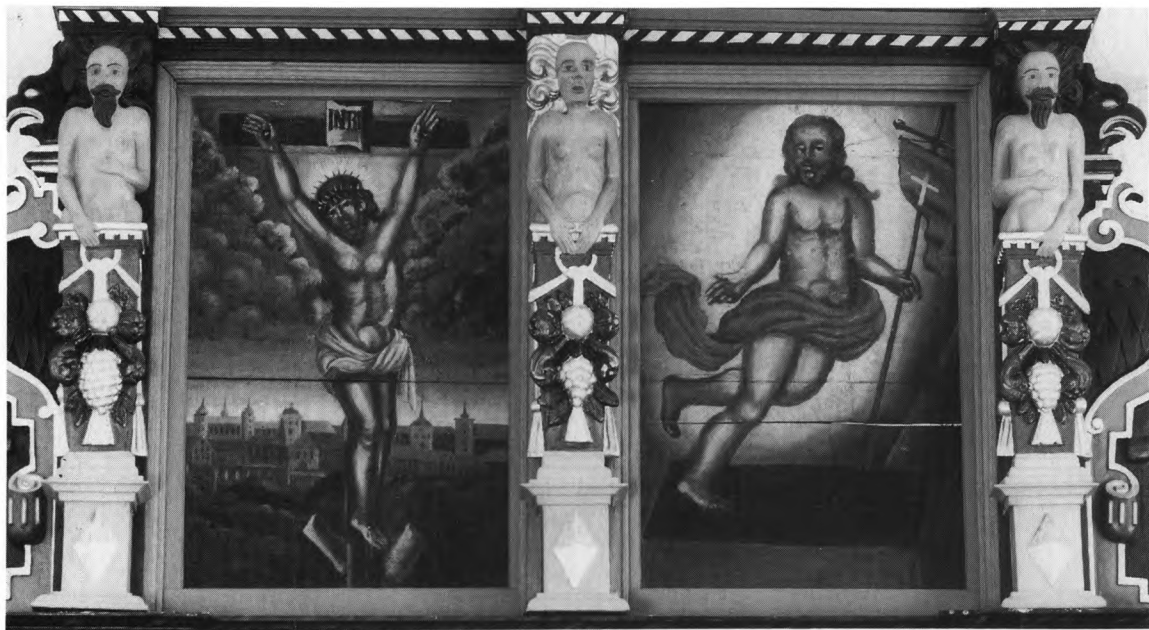

Fig. 16. Altertavle, udsnit af topstykke o. 1625 (s. 1453) med malerier, Kristus på korset og Opstandelsen, fra 1747 (s. 1454). NE fot. 1982. — Altar, Ausschnitt aus Oberteil, um 1625, mit Gemälden von 1747, Kreuzigung und Auferstehung.

en samtidig staffering på grundlag af fundne rester. Grundfarven er en gulbrun tone, der er suppleret med rødt, grønt, blå, sølv og guld i klare, lacerende farver. Indskrifterne er nye, men står i overensstemmelse med fundne rester i forgyldt fraktur bortset fra storfrisen, der har rød bund. I sidefelterne er (på nyt panel) anført Nadverindstiftelsesordene, postamentfeitet rummer citat fra Joh. 3,16, storfrisen fra Luk. 6,35 samt Joh. 11,25 og topfrisen fra Matt. 28,20.

Storfeltets *nadvermaleri* (fig. 18) er nøje kopieret efter Peder Candid gennem Johan Sadelerstik,⁴⁷ hvis tværformat er omsat i højformat gennem tilføjelse af forgrund og en romersk baggrundsarkitektur med to søjler, hvorimellem der hænger et hvidt klæde. Farverne er, som på de samtidige prædikestolsmalerier, klare, men dæmpede, malemåden er endnu manieristisk uden de rubenske strøg, som karakteriserer Ribemalerne »Hans og Sten's« fremstillinger af samme motiv i Janderup og Billum kirker (s. 1045, 1084). Kristusansigtets lidt sødladne udtryk kan skyldes retouche ved restaureringen, men ellers forekommer maleriet velbevaret.

Topstykkets to *malerier* (fig. 16) er fra restaureringen 1747, malet på nyt fyrrepanel. I nord ses Korsfæstelsen indrammet af mørke skyer og med Jerusalems tårne i baggrunden. I syd Opstandelsen, Kristus iført et rødt flagrende lænde klæde svævende med Dannebrogssfanen over graven. Fremstillingerne slutter sig til den få år før afdøde Ribemaler Hans Poulsens manér og skyldes rimeligvis en lokal efterligner. I gavlmaldjonen er – følgende 1747-stafferingen – 1925 malet det hebraiske »Jahve« i stråleglans. På tavlens bagside noteret: »Altertavle og Prædikestol istandsat under Nationalmuseet anno 1925 af Maler Poul Jensen«.

Storstykket må som nævnt oprindelig have tilhørt en ungrenæssancetavle fra o. 1580 af katekismetype. Den har formentlig haft en glat predella og enkle trekantgavle over storfelterne ligesom tavlerne i Øse og Næsbjerg kirker (Skast hrd.). Som disse tavler har Hornes formentlig haft et maleri i storfeltet og indskrifter i sidefelterne, men der er ved istandsættelsen 1925 ikke konstateret farverester ældre end tavlens udbygning i højrenæssancestil o. 1625.⁴⁸

Moderniseringen må være foretaget af samme

Fig. 17. Altertavle, o. 1580 og o. 1625 (s. 1452). NE fot. 1982. — *Altar, um 1580 und um 1625.*

snedker som i Nørre Nebel (se s. 1194), formentlig nogle år senere, da snitværket rummer lidt yngre træk end Nørre Nebel-tavlen (semikolontegn på vingerne). Også ved stafferingen synes samme maler at have været i sving, bl.a. har begge tavler samme sjældne grundfarve (cadmiumgul), og i Horne har han samtidig taget sig af prædikestolen (jfr. ndf.).⁴⁹ Farveundersøgelsen 1925 viste, at nadvermaleriet havde været suppleret med frakturindskrifter i sidefelterne, sandsynligvis nadverindstiftelsesordene,⁵⁰ og afslørede i topmedaljonen rester af en due med udbredte vinger (jfr. Nørre Nebel). Næbbet havde været rødt, vingerne grå og hvide, bunden smalt blå.⁵¹

Kirkesynet 1732 omtaler tavlen som »noget lidet brøstfældig på siderne, malingen mestendel overalt udslidt og forfuleet«. 1747 fulgte en istandsættelse, der markeredes med en ny indskrift i postamentfeitet: »Anno 1747 d. 21. Septbr. Hafver Velbr. Hr. Etats Raad Christian Theilmann ladet denne Kiercke inden og uden Stafer og Reparere«. Storgesimsen og næsten alle spir blev fornyet, og tavlen blev nystafferet i barokstil. En cinnoberrød dannede grundfarve for blåt, grønt, gult, guld og sølv samt en marmorering, der bl.a. dækkede de gamle friseindskrifter. Postamentindskriften stod i sølv på blå bund. Topmalerierne blev udskiftet med de nuværende, og i gavlmedaljonen blev helligåndsduen overmalet med en stråleglans og »Jahves« navn på hebraisk svarende til nu. Storfeltets nadvermaleri blev opfrisket og »forbedret« med ny klædninger, borddækning samt et blåt draperi bag Kristus, og i sidefelterne dækkedes indskrifterne med malerier af Moses og Kristus som Salvator Mundi.

Ved en ny oppudsning 1846 blev træværket overmalet med en hvidgrå »perlefarve« som dominerende.²⁰ Hertil en gulbrun, der bl.a. optrådte som en art marmorering eller »dupning«, malede skyggelister i friserne og lidt forgyldning. I postamentet dækkedes restaureringsindskriften fra 1747 med citat fra Luk. 22,19.

1874 blev altertavlemalerierne udskiftet med zinkrelieffer, signeret af billedhugger Nicolai Outzen Schmidt: I storstykket måltidet i Emaus

flankeret af Moses med Lovens Tavler og evangelisten Johannes, i topfelterne Livets og Dødens engel. Samtidig blev træværket overstrøget med egetræsfarve, og i postamentfeitet under Emaus-fremstillingen anførtes citatet »Da bleve deres Øjne opladte og de kjendte ham« (Luk. 24,31). Tavlen udseende efter 1874 fremgår af et fotografi af kirkens indre 1923 (fig. 21).

Med den gennemgribende istandsættelse 1925 fik altertavlen sin nuværende fremtræden. Spirene blev nyskåret, og renæssancebemalingen blev såvidt muligt genfremstillet. Malerierne, der i mellemtiden havde været i privateje i Ølgod,⁵² kom tilbage. Mens det rensede nadvermaleri og topmalerierne blev genindsat i tavlen, fik sidefelterne som nævnt nyt panel med indskrifter. De gamle paneler, med malerier fra 1747 af Moses og Kristus, blev ophængt i kirkens vestende og er siden forsvundne.

Altersølv. Altersættet er udført af Hendrich Bötticher i Ribe (†1739), formentlig i hans senere år.⁵³ *Kalken* (fig. 19), 19 cm høj, har seksstunget, stejlt opdrevet fod med en lille 3,5 cm høj, støbt, pånittede krucifiksfigur. Skaftledene er seksidede med profilering, det nedre i øvrigt glat, det øvre med graveret rudemønstre. Knoppen er seksstunget med rudeskravering på oversiden og mellemfaldende rudebosser med bogstaver (versaler og uncialer), der tilsammen danner ordet »Ihesus«. Bægeret er glat med en i ny tid påloddet tudplade. Böttichers stempel (Bøje 1982 nr. 6787) findes på fodens overside. Den tilhørende *disk*, tv. 12 cm, uden stempler, har på fanen graveret et cirkelkors og modstillet et Jesumonogram i cirkelmedaljon.⁵⁴ Indtil 1842 var altersættet delt, så det benyttedes både i Horne og Torstrup kirker (jfr. s. 1429).²⁰ *Kalken* blev repareret 1975.¹⁰ †*Kalk og disk* af sølv nævnes i inventariet 1688.¹⁸

Oblatæske og *alterkande* er fra 1959, af sølv, mærket »COHR«, med indskriften »Horne Kirke 1959«. En †*alterkande* af sortlakeret blik med guld-kors anskaffedes 1845,²⁰ en tilsvarende af porcelæn stod på alterbordet 1923, og en †*oblatæske* omtales 1862.¹⁰

Alterstager (fig. 20), o. 1650, af messing, beslågtede med Hjortlund kirkes (Ribe hrd.) fra

Fig. 18. Altermaleri, Nadveren, o. 1625 (s. 1454). NE fot. 1987. — *Altargemälde, das Abendmahl, um 1625.*

1632. Stagerne er 40 cm høje, med balusterskaft og nogenlunde ensdannet, profileret fod- og ly-seskål. Lysetornene er fornyet i jern. Stagerne omtales tidligst i inventariet 1688.¹⁸ En *syvstage* af messing er skænket o. 1910.¹⁰

Af †*alterbogen* fandtes 1718 ikke andet end nogle forslidte og adspredte blade.¹⁹

†*Messehagler*. 1688 nævnes en hagel af rødt fløj,¹⁸ måske den, der 1713 kaldes »ganske fuld med huller og rifter«. ¹⁹Fem år senere beskrives

Fig. 19. Alterkalk, o. 1735, udført af Hendrich Böttcher i Ribe (s. 1456). NE fot. 1982. — *Kelch, von Hendrich Böttcher, Ribe, geschaffen. Um 1735.*

messeklæderne (og alterklæderne) som forslidte, bekludede, og forhullede, »hånlige for en præstemand at stå og i føres«. 1765 erhvervede kirken en ny hagel af rødt silkefløj med guldkors og guldkantning samt årstallet,²⁰ utvivlsomt svarende til de bevarede i Hodde (s. 1480) og Ansager kirker. Den var øjensynlig borte 1829, men brugtes endnu 1886, da den fik nyt skulderstykke.¹⁰

Altersranken er fra 1874,¹⁰ halvcirkulær med støbejernsbalustre af egnens almindelige type som eksempelvis i Kvong, Nørre Nebel og Tistrup, hvor den leveredes 1871 af jernstøber Bjelke i Varde (s. 1506).

Døbefont (fig. 29), romansk af rødlig granit, 97 cm høj, kummens tv. 72 cm. Den tilhører en lokal variant af den vestjyske type, hvis søjlebasefod har ejendommelige sløjfeagtige hjørneknopper.⁵⁵ Over et kort skaft danner en om-løbende rundstav overgang til den halvkugleformede kumme, der har en attisk profil, hvis øvre rundstav er erstattet af platte. Kummens

fordybning er påfaldende lav (25 cm) og kan næppe have tilladt fuld neddykning. 1889 blev fontens fod rensset for mug.¹⁰ 1923 ved korbuens nordvange, nu i skibets nordøsthjørne.

Dåbsfad, slutningen af 1800'erne, galvanoplastisk kopi af L. Vieths model, udført efter L. Frølichs tegninger 1857 (ifølge signatur). Fadet måler 69 cm i tv. I bunden ses Kristi Døb, på fanen evangelisttegnene vekslende med fire scener: Syndefaldet, Syndfloden, Maria med barnet og Pinseunderet, hvortil knytter sig bibelcitater i frakturskrift. Fadet svarer til Tistrup kirkes (s. 1506).

†*Dåbsfade*. 1716 manglede kirken dåbsfad, hvorfor man lånte et lerkar af huset nærmest kirken.¹⁶ 1732 omtales et gammelt messingbækket, »som ej kan bruges fordi det er fuld af huller«,¹⁹ og 1862 et dåbsfad af messing uden indskrift.¹⁰

Dåbskande, 1912, af messing, 24 cm høj, med kors og Kristusmonogram. Under bunden graveret: »Frederik Bruun Varde«.¹⁰

Prædikestolen (fig. 22-28) er fra 1583 med lidt yngre himmel (1603), udført i samme værksted som bl.a. Øse kirkes (Skast hrd.) fra 1584 og oprindeligt ligesom denne udformet som en lektoriæprædikestol foran korbuen. Af stolens seks

Fig. 20. Alterstager, o. 1650 (s. 1456). NE fot. 1982. — *Altarleuchter, um 1650.*

Fig. 21. Indre set mod øst 1923. P. K. Andersen fot. — *Innenansicht nach Osten, 1923.*

fag stammer det ene, der danner en kort bro nærmest væggen, fra en istandsættelse 1925. De fem gamle fag, der oprindeligt dannede karnap i lektorieopbygningen, udgør nu en traditionel, polygonal prædikestolskurv. På hjørnerne flankerer kannelerede kvartsøjler med akantuskapitel og -prydbælte de små profilindrammede arkadefelter, der består af kannelerede pilastre med profilbaser og -kapitæler, bærende et profileret bueslag med neglesnit. Kraftige horisontale profilled med tandsnit indrammer postament og frise, der har profilfyldinger imellem fremspring, som på frisen prydes af vildmandshoveder (fig. 28a), på postamentet af løvehoveder med et drabeligt tandsæt (fig. 28b). Under postamentfremspringene flankerer englehoveder de enkelt udsavede hængestykker med rudebosse, som hidrører fra en istandsættelse 1747. Frisefelterne rummer reliefversalindskriften: »...

divini/ et cvra/ Parent(is)/ pro nob(is)/ natvm/ ...«, der må udgøre slutningen og begyndelsen af to hexametre.⁵⁶ I postamentfelterne er den tilsvarende reliefskrift bortskåret 1747, men der anes »... tvs/ est/ an(n)o/ 1583/ Pastore/...«, som må være rest af en stiftelsesindskrift, der med støtte i en tilsvarende på Øseprædikestolen kan rekonstrueres (oversat): »(Denne prædikestol er op) sat år 1583 da (Christen Christensen) var præst«. Indskrifternes begyndelse og afslutning må (som i Øse) have stået på lektoriets pulpiturbrystning, der i begge sider har sluttet sig til den bevarede karnap. Nærmest opgangen ses endnu spor af brystningspanelets tilslutning, idet kvartsøjlen og de udskårne hoveder her er indfattet i et rektantet hjørne (jfr. fig. 23). En tilsvarende hjørnetilslutning sås i syd indtil 1925, da den fjernedes i forbindelse med tilføjjelsen af det nævnte nye fag, der er ganske enkelt

Fig. 22. Prædikestol, 1583, indtil midten af 1800'rne opstillet som lektorieprædikestol i korbuen (s. 1458). NE fot. 1982. — *Kanzel, 1583, bis Mitte des 19. Jahrhunderts als Lettnerkanzel im Chorbogen aufgestellt.*

med profilfylding. Stolen hviler på en kraftig kanneleret søjle med akantuskapitæl og -prydbælte, nu 100 cm høj, utvivlsomt oprindeligt en af de søjler, der har båret lektoriebrystningen.⁵⁷ Prædikestolens opgang med enkelt udsavet panel er fra 1925.

Den lidt yngre *prædikestolshimmel* (fig. 27) fra 1603, der er indbygget i hvælvhjørnet over stolen, har ud imod kirkerummet otte fag, af hvilke de fem midterste danner et karnapfremspring over kurven. Frisens kronliste ledsages af en forkrøppet tandsnitbort, og frisefremspringene prydes på de fem midtfag af sære masker med bladkvaste, på yderfagene af løvehoveder. I frisefelterne en reliefversal-indskrift, der omfatter årstallet og forbogstaverne på den daværende sognepræst: »Spes mea/ Christ(us)/ Hic est/ Filius me/vs dilectvs/ hvnc avdite/ C(risten) M(ikkelsen) 1603/ Gloria so(li Deo)« (Kristus er mit håb. Denne er min udvalgte søn, hør ham! (Luk. 9,35). Christen Mikkelsen 1603. Gud alene æren). De syv topstykker, af hvilke det sydligste er fornyet 1874, er formet som høje rulleværkskartoucher omkring buefelter, der for de gængs vedkommende rummer indskrift med reliefversaler: »... me/i De/vs (min Gud)/ Gv/ds/ Ord/ bli/fv/er/ evi/nde/lig (1 Pet. 1,25)/ Esa/iæ/ 40/ HP/.S.G./G.G.L. ...« Små kartouche-hængestykker med diamantbosse flankeres af flade hængeskjolde, der 1925 har afløst drejede knopper fra 1874. Himlens loft har profilribber udgående fra en kuglebosse i midten.

Prædikestolens bemaling er etableret 1925, da felternes malerier fra o. 1625 blev befriet for overmalinger og en samtidig staffering – svarende til altertavlens – søgtes genfremstillet.

Malerierne (fig. 23-26), hvortil hører små englehoveder i arkadesviklerne (frilagte 1925), fremstiller Kristus og de fire evangelister, hvis navne er angivet med ny skrift (gule versaler på sort bund) i postamentfelterne. Fra opgangen ses: 1)

Fig. 23. Prædikestolsfag, 1583, med evangelistmaleri, Mattæus, fra o. 1625 (s. 1459, 1461). NE fot. 1982. — *Kanzelfeld, 1583, Gemälde mit dem Evangelisten Matthäus, um 1625.*

Fig. 24-26. Prædikestolsfelter med malerier fra o. 1625 (s. 1461). 24. Markus. 25. Kristus med korsæblet. 26. Lukas. NE fot. 1982. — *Kanzelfelder mit Gemälden, um 1625. Markus. Christus mit Reichsapfel. Lukas.*

(Fig. 23) »Mat(†)hæus«, læsende i en bog, som han holder i venstre hånd. Han har gråt hår, langt skæg og er iført rød kappe over hvid kjortel. Som de andre apostle er han barfodet, men – i hvert fald i den ene fod – bærer han sandaler. 2) (Fig. 24) »Marcus«, fremstillet som en yngre mand med lyst brunt hår og skæg, ser ned i en bog, som han holder i sin venstre hånd. Ved fødderne ses løvens hoved. 3) (Fig. 25) »Salvator«, Kristus vist som frelseren, stående frontalt med højre hånd hævet velsignende og korsæblet i venstre. Fremstillingen står ret nær et stik af Jacques de Gheyn efter Karel van Mander. 4) (Fig. 26) »Lucas« i profil læsende i en bog. Han har gråt tyndt hår og bærer rød kappe over en grøn kjortel. Ved fødderne ses oksens hoved. 5) »Iohannes«, kun vist i en skitseagtig kontur, idet maleren øjensynlig hverken har færdiggjort hans billede eller de to tilhørende englehoveder i arkadesviklerne. Malerierne må skyldes samme maler som altertavlens nadvermaleri (jfr. ovf.)

og slutter sig i fremstillingsmåden noget til malerierne på Janderup-prædikestolen (s. 1054), hvor der dog er benyttet andre forlæg.⁴⁹

Skildringerne af de fire evangelistens hoveder er gentaget på de hængeskjolde, der da blev opsat på himlen og det ny prædikestolsfag ved væggen. Herpå er med gule versaler på sort bund anført citat fra Luk. 11,28 samt årstallene »1583« og »1925«. Sin nuværende plads i skibets sydøsthjørne har prædikestolen fået 1873.

Prædikestolens oprindelige udformning og opstilling foran korbuen belyses af den tilsvarende, men bedre bevarede, lektorieprædikestol fra 1584 i Øse kirke.⁵⁸ Som her må prædikestolskurven have dannet en femsidet karnap i en pulpiturbrystning (i Øse 2 × 6 fag), hvilende på kraftige kannelerede bæresøjler, af hvilke én (afkortet) som nævnt er bevaret som støtte under prædikestolskurven. Da dennes bund er fornyet, kan det ikke sikkert afgøres, om karnappen, som i Øse, har haft underbaldakin. Ad-

Fig. 27. Prædikestolshimmel, 1602 (s. 1460). NE fot. 1982. — *Schalldeckel, 1602.*

gangen til prædikestolen må have været en trappe fra koret.

Den 1603 tilføjede himmel, hvis sidefag nu er drejede som tilpasning til hvælvbuen, må oprindeligt have haft samme plan som selve lektori-prædikestolen. De løsrevne og fragmentariske indskrifter viser, at den femsidede karnap har været flankeret af flere fag og topstykker end de nuværende to i nord og ét i syd. Selv om der er gået 20 år mellem selve prædikestolens og himlens opsætning, synes det samme snedkersjak at have været i arbejde; et værksted, blandt hvis mange arbejder på egnen kan nævnes præ-

dikestolene i Ølgod, Ansager (1609) og i Fåborg (Skast hrd.). Da bogstaverne »HP S.G.G.L.« på himlens sydligste (gamle) topstykke findes tilsvarende på Fåborg-prædikestolen, og således næppe kan være de lokale kirkeværgers initialer,⁵⁹ dækker de måske over navne på værkstedets snedker(e).⁶⁰ Såvel selve prædikestolen som himlen har i første omgang kun fået en delvis bemaling (snedkerstaffering). Af stolens er konstateret kridtgrund og en klar rød farve, af himlens mønjerødt, forgyldning og formentlig lidt sølv.

Først i forbindelse med altertavlens udbygning og bemaling o. 1625 har også prædikestolen fået en egentlig staffing med malerier, af hvilke karnappens sydligste (Johannes) som nævnt ikke er blevet færdiggjort.⁶¹ Samtidig (eller senest 1747) er postamentets gamle reliefskrift blevet bortskåret og har givet plads til påmalede navne, knyttet til felternes malerier.

1713 behøvede kronen (himlen) reparation, og 1732 omtales både dén, trappen og prædikestols-gulvet som skrøbelige,¹⁹ ligesom nogle af »billederne nedenunder« (hængestykkerne) var borte.⁶² De blev 1747 fornyet i deres nuværende

Fig. 28a-b. Prædikestol 1583, detaljer (s. 1459). a. Vildmandshoved. b. Lövehoved. NE fot. 1982. — *Kanzel, 1583, Details. a. Wilderkopf. b. Löwenkopf.*

form, samtidig med at også de fleste spir blev nygjort, og prædikestolen fik samme overmaling og opfriskning i barokstil som altertavlen.³² 1809 fandtes prædikestolstrappen at være for stejl,¹⁷ et problem, der må have været udpræget for lektorieprædikestole, og som bestemt lader formode, at stolen da endnu havde denne form. Nedtageisen fra korbuen er formentlig sket under den indvendige restaurering 1846, da prædikestolen som det øvrige inventar blev overstrøget med perlefarve.²⁰ En nylig flytning berøres i hvert fald 1859, da der tales om reparation af nogle »ikke oprindelige hulheder« i muren, »hvor prædikestolen før har stået«.²⁰ Dens nye anbringelse var ved skibets sydvæg øst for kirkedøren, en anbringelse, der kan skyldes, at hele opbygningen med pulpiturbrystning endnu var bibeholdt. Lektorieprædikestolens reduktion må være sket senest 1874, da stolen flyttedes til sin nuværende plads i skibets sydøsthjørne og forsynedes med en opgang af støbejern i nygotisk stil (jfr. fig. 21).²⁰ Samtidig forsynedes himlen med et nyt topstykke og en del nye drejede knopper og spir, og alt fik en nymaling i egetræsfarve med forgyldning og med årstallet »1874« malet på det ny topstykke. Med den grundige istandsættelse 1925 har prædikestolen fået sin nuværende fremtræden.

Stolestaderne er fra 1874 med let skrå fyldingsryglæn og 105 cm høje gavle i nygotisk stil.¹⁰ Ifølge Jacob Helms, der besøgte kirken under stolenes opstilling, blev de udført som dem i Tistrup kirke (jfr. s. 1509) og efter arkitekt Christian Hansens tegning. Bemalingen er fra 1975, lys grøn med lidt mørkere grønt på gavlene. Fire stolebænke, der nu står på våbenhusloftet, har bevaret en ældre bemaling i egetræsfarve med sorte lister og grønne gavlfelter.

†*Stolestader*. 1713 fandtes adskillige stole ganske forfaldne, »og få fodskamler uden stumper og stykker«. 1757 var stolestaderne igen skrøbelige, hvorfor kirken havde hjemkøbt de nødvendige deller til en reparation.¹⁹ Den fandt sted 1760, da hele stokværket fornyedes,¹⁹ og menighedens pladser blev nyfordelt »på en bekvem måde«.²⁹ Staderne beskrives 1862 som 21 åbne stole uden ryglæn i skibets nordside, i syd 18

mandsstole med ryglæn; i tårnrummet fandtes otte stole.¹⁰

†*Præste- og skriftestole*. 1) Ifølge Helms fra o. 1600, i korets nordøsthjørne.¹⁰ Han var til stede ved restaureringen 1874, da stolen blev fjernet, og iagttog på resterne af den »en råt udsåren fremstilling af en kamp imellem en slange og en løve«. 1732 bemærkes om skriftestolen, at den »skader ej andet end den står noget løs, så og på malingen«.¹⁹ 2) 1874, svarende til Torstrup og Tistrup kirkers, som et panelværk med snoede tremmebalustre, opsat i korets nordvesthjørne med dør i øst. 1904 anskaffedes hertil en servante med tilbehør, samt en nikkelskål, nikkelskål og håndklæder.¹⁰

En †*degnestol* omtales 1862 i korets sydøsthjørne som pendant til præstestolen i nord. 1891 blev degnestolen befæstet.¹⁰

Et †*skab* til altertøjet omtales i præstestolen 1862.¹⁰

Pengeblok, 1874,¹⁰ af støbejern i nygotisk stil, sammenhørende med stolestaderne. Den er 88 cm høj med lysegrøn bemaling fra 1975. 1862 omtales en †*pengeblok* af egetræ og to †*blikbøsser* for gaver til husarme.¹⁰

Kirkens *dørfloje* er nyere. †*Dørfloje*. 1689 anskaffedes en ny »hange« til kirkedøren (mellem skib og våbenhus),¹⁸ der 1862 beskrives som en

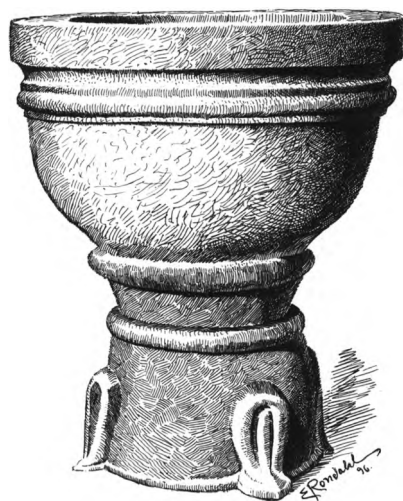

Fig. 29. Døbefont, romansk af granit (s. 1458). Efter tegning af E. Rondahl 1896 i Nationalmuseet. — *Romanische Granittaufe*.

egetræsdør, stærkt beslået med jernskinner, 3/4 × 1¾ alen, »den slår ind i kirken«. ¹⁰ 1732 fandtes ingen dør for våbenhuset. ¹⁹

Orgel, 1957, med otte stemmer, to manualer og anhangspedal, bygget af Marcussen & Søn, Åbenrå. Disposition: Hovedværk: Rørfløjte 8', Principal 4', Flachfløjte 2', Mixtur III-IV. Brystværk: Gedakt 8', Blokfløjte 4', Principal 2', Sivfløjte 1'; svelle. To pedalstemmer, Subbas 16' og Principal 8', er forberedt. Tegnet af Rolf Graae. I kirkens vestende. †*Orgel*, 1909, med fem stemmer, bygget af A. C. Zachariasen, Århus. ⁶³ På samtidigt *pulpitur* i skibets vestende. ¹⁰

Salmenummertavler. To ens salmenummertavler i klassicistisk stil fra o. 1925, 100 × 65 cm, med stifter til ophæng af letmetalcifre, hænger på skibets vægge. ¹⁰ En tavle fra 1883, 120 × 96 cm, med udsavet topstykke og fire rækker skydenumre, egetræsmalet, er nu på våbenhusloftet. Et interiørfoto fra 1923 viser den hængende i skibet nord for korbuen (fig. 21). Billedet viser tillige ved buens sydside én af seks ganske enkle †*salmenummertavler* til kridt, der nævnes 1862. ¹⁰

To *lysekroner*, givet til kirken 1909, ⁶⁴ hænger i skibet tillige med et nyere *kirkeskib*, »Doris Brodersen«, af Fanø.

†*Ligbåre*. 1688 nævner inventariet en ligbåre, ¹⁸ måske den, der 1874 blev bortskaffet, eftersom våbenhuset forsynedes med bænke. ¹⁰

Et *tårnur* er skænket 1931 af dansk-amerikaneren G. M. Lauridsen, Port Angeles, Washington (indskrift på værket), hvis initialer tillige med årstallet pryder tårnets urskiver (i nord og syd).

Klokken er støbt 1760 af Caspar König, ⁶⁵ tv. 95 cm, med versalindskrifter, kantet af lister. Om halsen: »Andreas Carl Teilman 1760«, på slagringen: »Casparvs König me fecit Wibvrgi« (Caspar König gjorde mig i Viborg). Klokken støbtes af malmen fra den gamle (†klokke nr. 2), der af kirkeejeren var sendt til Viborg tillige med besked om, at den ny klokke skulle veje 981 pd. og forsynes med »de mig annoterede bogstab Andreas Carl Teilman 1760«. ⁶⁶ Ophængt i slyngébom.

†*Klokker*. 1) 1528 afleveredes en klokke med jernfang, 2 skippd. ¹¹ 2) En klokke, tidligst om-

talt 1688, ¹⁸ sagdes 1700 at være »en brag udi«, hvorfor den var nedtaget og i en del år havde været ude af brug selv om »sognet er vidtløftigt, og tit og ofte behøves dens klang«. ²⁹ 1716 oplyses, at klokken havde været ubrugelig i over 20 år, ¹⁶ og 1732 fandtes den stående sprukken i våbenhuset. ¹⁹ Da den 1760 sendtes til omstøbning i Viborg angaves dens vægt til 3 skippd. 8 lispund og 2½ pd. (= 1090 ½ pd.). ⁶⁶

Klokkestolen er nyere, af egetræ. 1732 var alt klokkeværk i tårnet borte, »både af træ, reb og jern«. ¹⁹

GRAVMINDER

Epitafium (fig. 30), o. 1575-1600(?). Sortmalet tavle af egetræ, 45 × 42 cm, opmalet i 1700'rne ⁶⁷ med muligvis sekundær (fejlagtig?) gravskrift for Mogens Krag til Aggerkrog, †11. sept. 1582, i hans alders 79. (år) og hans frue Edel Juul, †4. maj 1575, i hendes alders 67. (år). Gul kursiv- og versalindskrift samt øverst to malede våbenskjolde: »M(ogens) K(rags) F(ædrene)«: Krag af Jylland med tre sorte krager på hvid bund og »E(del) J(uels) F(ædrene)«: Juel-våben med stjerne over tre strømme; begge med hjelmemærker. Tavlen er ophængt på korets nordvæg, hvor den nævnes af sognepræsten 1765 ⁶⁸ og Abildgaard 1772. ⁶⁹ Den optræder ikke i præsteindberetningen 1687, ²³ der til gengæld omtaler en tavle over Mogens Krag's hustru Sophie Juel (se ndf.).

†*Epitafium*, 1583. »Her ligger begrafuen erlig oc velbyrdig salig fru Sophi Juul, Mogens Krag's til Aggerkrog, som hensof i Herren den 20 dag december anno 1583«. Ifølge sognepræst Christen Friis' indberetning 1687 ²³ »et lidet træepitafium«, ophængt på korets nordvæg, og formentlig svarende til eller identisk med det ovennævnte, bevarede epitafium. Øverst læstes »IHS 1583« og herunder var gengivet hans og hendes adelige våbener, ledsaget af bogstaverne: M(ogens) K(rags) F(ædrene)« og »S(alig) F(rue) S(ophie) J(uels) F(ædrene)«.

Sophie Juels epitafium nævnes ikke i præsteindberetningen 1765 ⁴³ eller af Abildgaard. ⁷⁰

Fig. 30. Epitafium, o. 1575-1600(?), med muligvis sekundær gravskrift fra 1700'rne for Mogens Krag til Agerkrog, †1582, og hustru Edel Juel, †1575 (s. 1464). NE fot. 1982. — *Epitaph, um 1575-1600(?), mit eventuell zweiter Inschrift aus dem 18. Jahrhundert(?) für Mogens Krag zu Agerkrog, †1582, und seine Frau Edel Juel, †1575.*

Disse omtaler derimod den ovennævnte mindetavle over Mogens Krag og Edel Juel. Der er muligvis tale om én og samme tavle, der opmales med ny indskrift i 1700'rne.

Et muret *†gravkammer* i korgulvet, muligvis Sophie Juels, var tomt allerede 1687.²³ En flygtig undersøgelse 1949 viste, at kammeret var tøndehvælvet og havde indgang i vest.

Gravsten (fig. 31), o. 1760, udført og signeret af Bastian Andresen, Tjæreborg. Genanvendt, i begyndelsen af 1800'rne(?), som gravminde for Lars Thomsen, forhenværende gårdmand, og dennes to hustruer Birthe Marie Christensdatter og Maren Madsdatter af Qvong.

Grå kalksten, 169 × 70 cm, med profileret kant. Indskriftfeltet, foroven med konkavt afskårne hjørner, foruden ret- og skråkantede, rummer en, formodentlig sekundær, nu stærkt nedslidt indskrift med fordybede skønskriftsbogstaver. Herunder et ovalt felt med sentensen »Ved en salig Død/ Endtes ald vor Nød« samt signaturen »BASV«, som viser, at stenen er hugget af Bastian Andresen Slesvig (1712-70), Tjæ-

reborg, der har udført adskillige gravsten til egnens kirker (jfr. Ovtrup s. 1154ff.). Stenen ligger på kirkegården ud for korets nordøstre hjørne.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s.50f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 54f. Endvidere er benyttet:

Ved embedet. Synsprotokol 1862ff. — *LA Vib.* Regnskabsbog for Horne kirke 1688-90. — *Kgl. Bibl.* Håndskriftsamlingen, Langebeks Excerpter 55b. Indberetning til P. Resen om Torstrup og Horne sogne.

NM2. Håndskrifter. F. Uldall: Om de danske landsbykirker VII, 1886, s. 4ff. — *Notebøger.* Søren Abildgaard VIII, 15 (1772). — *Indberetninger.* Jacob Helms 1874 (bygning og inventar), J. Magnus-Petersen 1888 (kalkmalerier), Poul Jensen 1923 og 1928 (altertavle, prædikestol), Chr. Axel Jensen 1925 (prædikestol), Elna Møller 1982 (bygning), Ebbe Nyborg 1982 (inventar). — *Varde Museum.* Indberetning om bygningsiagttagelser ved K. Høgsbro Østergaard 1976.

Tegninger og opmålinger. *NM2.* Måleblad af romansk vindue ved F. Uldall 1880. Opmåling af romansk vindue ved H. A. I. Estrup 1887. To akvareller af *†kalkmalerier* i koret ved J. Magnus-Petersen 1888. Tegning af font ved E. Rondahl 1896. Plan, snit og opstalt af tårn ved Aage Bugge 1930. Restaureringsforslag ved S.A.Aakjær 1975. Plan og tværsnit af bygning ved Henrik Gram og Søren Gottfred Petersen 1979. — *RA.* Penneskitse af kirken i præsteindberetning til Ole Worm 1639.

Litteratur. Indberetninger til P. Resen 1687. Thorstrup og Horne Sogne, udg. ved O. Nielsen i *JySaml.* X, 1884-85, s. 5. — *Præsteindberetning* 1765, udg. ved J. Carl Christensen i *JySaml.* 5. rk. IV, 2, 1939-40, s. 220-23.

Historisk indledning ved Michael H. Gelting, beskrivelse af bygning, kalkmalerier og gravminder ved Niels Jørgen Poulsen, inventar ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgler). Redaktionen afsluttet nov. 1987.

¹ ActaPont. II, 1078. -

² DiplDan. 3. rk. I, 278. -

³ O. Nielsen: Gamle jydsk Tingsvidner, 1882, s. 64-65; RA. Ribe bisp 1538. Register på sognepræsternes ejendom og rente udi Varde syssel s. 50-52. -

⁴ Kronens Skøder III, 68. -

⁵ Kronens Skøder III, 188. -

⁶ Antagelig købt på auktion. -

⁷ LA Vib. Ribe bispearkiv. Ø. Horne hrd. 1680-1761 -

(C 4.89). Om beskikkelse af upartiske synsmænd se Torstrup kirke note 4. -

⁸ Kronens Skøder III, 779. -

⁹ Kronens Skøder IV, 633-34. -

¹⁰ Synsprotokol 1862ff. -

¹¹ RA. Reg. nr. 108A nr. 21. Fortegnelse over indkrævede klokker 1528-29. -

¹² H. K. Kristensen: Varde Syssels Kirkestol, i Årb-Ribe, X, 1940-43, s. 241.

¹³ DaAtl. V (1769), s. 737. Sml. sagnene om en forsvunden Vester Horne kirke på Horns Rev (Ål kirke, s. 1294). -

¹⁴ Da Sagn. II, 342. Det samme fortælles om Lyne kirke. -

¹⁵ DaSagn. III, 158f. og 240. -

¹⁶ LA Vib. Ribe bispearkiv. Ø. Horne hrd. 1680-1761 (C 4.83). -

¹⁷ LA Vib. Ribe bispearkiv. Indberetninger. Præstegårds- og kirkesyn 1807-15 (C 4.708-09). -

¹⁸ LA Vib. Ribe bispearkiv. Regnskabsbog for Horne kirke 1688-90 (C KRB 202). -

¹⁹ RA. Film nr. 9780. Ø. Horne hrd.s provsti 1683-1768. Provstebrotokeol. -

²⁰ LA Vib. Skast, Ø. og V. Horne hrd.s provsti. Synsprotokol 1828-91 (C 44.3-5). -

²¹ Skolebygningen optræder ikke på matrikelkortet 1819. -

²² Jfr. Danmarks Runeindskrifter nr. 34 og Erik Moltke: Runerne i Danmark, 1976, s. 185. -

²³ Indberetning til P. Resen 1687 ved sognepræst Christen Friis, i Kgl. Biblioteks Håndskrift-afd., Langebeks Excerpter 55b. Størstedelen heraf udgivet af O. Nielsen i JySaml. X, 1884-85, s. 1ff. -

²⁴ Det kan ikke umiddelbart afgøres, hvor langt man greb ind i kirkens sidemure. -

²⁵ Kvaderen over korets nordvindue har vandret overside, mens de tre øvrige har en »tagformet« afslutning. -

²⁶ Jfr. F. Uldall: Om Vinduerne i de jyske Granitkirker, i ÅrbOldkHist. 1894, s. 250. Egentlige paralleler til denne vinduesudformning kendes ikke. -

²⁷ Hvælvet har ret lave lommeudfyldninger med mørtelafdækning, formet til udledning af regnvand gennem nu tillukkede spygatter. -

²⁸ En ældre rundbuet adgang til skibet er sekundær i forhold til tårnet. -

²⁹ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1696-1775 (C - 4.189). -

³⁰ Præsteindberetninger til Ole Worm, I, udgivet ved Frank Jørgensen 1970, s. 226. -

³¹ Våbenhuset var en tid tækket med både tegl og bly.

³² LA Vib. Ribe bispearkiv. Præsteindberetninger til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4.775). -

³³ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1788-92 (C - 4.190). -

³⁴ Om et ældre †teglstensgulv hedder det 1718 (note 19),

at det var »borttrådt«. 1721 (note 16) skulle gulvet reparerer med »gule klinker«. Endnu 1862 var gulvet overalt af mursten, som 1874 afløstes af betongulv. -

³⁵ Indberetning ved K. Høgsbro Østergård 19. juli 1976 i Varde Museum (V 10.990). -

³⁶ Under gulvstenene var et afretningslag af gult sand og herunder sås selve det romanske bygningslag med skærveafslag af granit og skælkalk. -

³⁷ LA Vib. V. og Ø. Horne hrd.s provsti. Kirkesyn 1892-1932 (C 44. Al). -

³⁸ Korrespondance i NM2. -

³⁹ Indberetning ved J. Magnus-Petersen 1888, samt J. Magnus-Petersen: Kalkmalerier, 1895, s. 4.

Fig. 31. Gravsten, o. 1760, signeret af Bastian Andresen Slesvig, Tjæreborg. Genanvendt i begyndelsen af 1800'erne for Lars Thomsen og dennes to hustruer (s. 1465). NE fot. 1987.— *Grabstein, um 1760, signiert von Bastian Andresen Slesvig, Tjæreborg. Wiederbenutzt am Anfang des 19. Jahrhunderts für Lars Thomsen und seine Frauen.*

⁴⁰ De to våbener identificeres i Trap: Danmark (4. og 5. udg.) som Kaas og Lange og skal gælde Niels Thomsen Lange til Lydum (nævnt 1405 og 1416) og hustru Anne Kaas. Denne tidlige tilskrivning er dog næppe rigtig, idet det nordre, skrådelte våben (heraldisk højre) formentlig er en mands våben og Lange-våbenet en kvindes våben. En anden mulighed ville være at opfatte våbnerne som adelsmærker for Henrik *Volstrup* (Walstorp), der 1480-1501 sad på herregården Urup (Grindsted sogn), og dennes hustru Alhed Lagesdatter *Lange* (tre roser).

⁴¹ Indb. ved J. Magnus-Petersen 1888.

⁴² DK. Sjyll. s. 1574 og 2749 samt Niels M. Saxtorph: Danmarks kalkmalerier, 1986, s. 260.

⁴³ Således i præsteindberetningen 1687 (note 23) og 1765 (i JySaml. 5.rk. IV, 2, s.215f.) og DaAtl. 1769.

⁴⁴ Abildgaards notebog VIII, 1772, s. 15.

⁴⁵ Der har hersket tvivl om årstallet, der er læst henholdsvis som »mdlvii« (1557) og »mdxvii« (1517). Det må dog være den sidste læsning (svarende til Liljemesterens datering i Højst og Nr. Løgum), der er den rigtige. Ifølge indberetningen 1687 var indskriften med »gamle latinske bogstaver« (minuskler?), ifølge indberetningen 1765 med »rød farve og gammeldags skrift«. Ved J. Helms' besøg 1874 havde indskriften ikke været set i mands minde.

⁴⁶ Bordet er nu utilgængeligt. Af en beskrivelse i NM2 (korrespondance) fremgår det ikke klart, om teglstenene i bordets underdel har munkestensformat.

⁴⁷ Se Erik Moltke: Nogle Malerier i Vore Kirker og deres Forbilleder samt lidt om Peder Candid. I Årb-OldkHist. 1955.

⁴⁸ Poul Jensen opfatter i sin indb. 1928 altertavlen som et helstøbt arbejde fra begyndelsen af 1600'rne.

⁴⁹ Altertavlens oprindelige Nadvermaleri og prædikestolsmalerierne tillader ikke nogen sikker mesterbestemmelse, men sandsynligvis har der været tale om en af tidens flittige Ribemalere.

⁵⁰ På begge felter afsluttedes indskriften med bogstaverne »... else«.

⁵¹ Om de oprindelige topmalerier vides intet, da selve panelet er udskiftet 1747.

⁵² De erhvervedes fra købmand Lauridsen i Ølgod, hvis fader havde fået dem af kammerherren. Se H. K. Kristensen: Øster Horne Herred, 1944, s. 215.

⁵³ Se Sven Fritz: Guldsmed Hendrich Bötticher i Ribe, i Mark og Montre 1966 samt tillæg i Mark og Montre 1976, hvor altersættet behandles s. 79.

⁵⁴ Disken er afbildet i Mark og Montre 1976, s. 79, jfr. note 53.

⁵⁵ Mackeprang: Døbefonte, s. 166. Gruppen omfatter foruden Horne fontene i Hunderup og Gørding (Gørding hrd.) og i Vester Starup (Skast hrd.).

⁵⁶ De kan eventuelt suppleres og oversættes: [Sollicitudo Dei] divinieta cura Parentis pro nobis natum

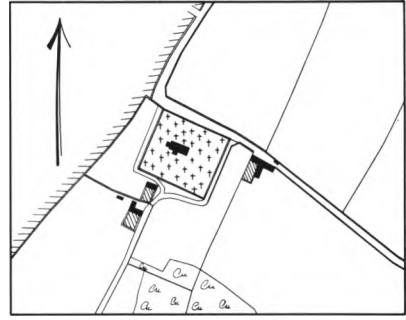

Fig. 32. Matrikelkort 1:10000. Målt af Smith 1819, omtegnet af Schaumburg 1865. — *Katasterkarte*. -

[mundum salvare volebat] (Guds bekymring og Gudfaders omsorg for os ville at sønnen frelste verden). -

⁵⁷ Søjlerne svarer ganske til de bevarede søjler under lektoriebrystningen i Øse kirke. -

⁵⁸ Se Marie-Louise Jørgensen: Lektorieprædikestole i Østdanmark. I Kirkens Bygning og Brug, Studier tilegnet Elna Møller, 1983, s. 96f. -

⁵⁹ At der ikke er tale om præstens initialer fremgår af dennes reliefskårne navn »C(risten) M(ikkelsen)« på himlens frise. -

⁶⁰ Initialerne passer ikke på den »Chresten Persen snedigker i Hiager« (Øse sogn), der 1583 gjorde stole i Øse kirke, og som man derfor godt kunne mistænke som mesteren for prædikestolene både dér (1584) og i Horne (1583). I Fåborg efterfølges de nævnte initialer af navnet Jens Jepsen, idet den fulde indskrift lyder: »HP.S./G.G.G./L.IEN/S. IEP/SEN«. Værkstedets seneste daterede arbejde på egnen synes at være prædikestolen i Grindsted fra 1626. Måske er virksomheden derefter blevet forlagt til Holstebro, hvor købstadskirkens prædikestol og prædikestolene i kirker som Idum, Vinding, Bur (1633 rgsk.) og Flynder (Ringkøbing amt) synes at videreføre træk fra værkstedet. -

⁶¹ Denne manglende færdiggørelse er ejendommelig, især i betragtning af at feltet ikke – som karnapfelt på en lektorieprædikestol – kan have siddet mere eller mindre skjult mod en væg. -

⁶² Omtalen af hængestykkerne som »billeder« lader formode, at de som i Øse har haft form af englehoveder. -

⁶³ Zachariasen: Orgelfortegnelse. -

⁶⁴ LA Vib. Ø. og V. Horne hrdr.s provsti. Synsprotokol 1892-1932 (C 44. A-1). -

⁶⁵ Se C. Nyrop: Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere, Kbh. 1882, s. 129. -

⁶⁶ LA Vib. Nørholm Godsarkiv. Dokumenter vedr. kirkerne 1694-1909 (C 463-89). -

⁶⁷ Helms fandt 1874 (indb.), at tavlen var opmalet og skriften fornyet i 1700'rne.

⁶⁸ Præsteindb. 1765, jfr. note 43.

⁶⁹ Jfr. note 44. Abildgaard læste Mogens Kags dødsår som 1592.

⁷⁰ Jfr. note 44. Når epitafiet over Sophie Juel nævnes i DaAtl. V, 1769, er der formodentlig blot tale om en ukritisk afskrift efter præsteindberetningen 1687 (note 23).